

ANOTACE

KROUPA, Jiří (ed.): *Dějiny Brna. Sv. VII. Umělekohistorické památky. Historické jádro. Brno: Statutární město Brno – Archiv města Brna, 2015. 885 s.*

Badatelská obec se dočkala užitečné pomůcky v podobě přehledu uměleckých památek historického jádra města Brna. Kniha vznikla jako součást širšího celku syntézy Dějiny Brna, je koncipována jako závěrečný svazek tohoto souborného díla. Zvolen byl topografický způsob výkladu o památkách kombinovaný s formou průvodce. První z uvedených metod autoři použili u jednotlivých konkrétních objektů, v částech věnovaných geografickým celkům typu ulice nebo náměstí je užít popis formou prohlídky areálu. Práce je dílem kolektivu autorů ve složení Jiří Kroupa, Aleš Svoboda, Radka Nokkala Miltová, Michal Konečný, Michaela Šeferisová Loudová, Ondřej Jakubec a Pavel Suchánek.

Zatímco v jednotlivých dílech Dějin Brna byly upřednostněny rekonstrukce podoby daného historického období, včetně popisu památek, které v minulosti vznikly a již neexistují, předmětný svazek se soustřeďuje toliko na objekty dodnes dochované. Autoři v návaznosti na tradice Brněnské školy dějin umění interpretují jejich měnící se funkci a nynější uměleckou formu. V knize uveřejňují dobové fotografie a veduty pro pochopení okolností, které provázely vznik uměleckých děl a jejich osud. Jak uvádí editor svazku, kladen je takto důraz na *enigma loci*. Knihou probleskují ikonografické a ikonologické výklady uměleckých děl jako výraz důrazu na místo a okamžik formy v rámci architektonické struktury města. Čtenář nalezne zevrubnou interpretaci námětu a funkce celků uměleckých děl. Další rozdíl ve srovnání s jednotlivými díly Dějin Brna, v kterých je přihlédnuto k připojeným obcím, spočívá ve vymezení materie toliko na historický střed města.

Kniha je rozčleněna do dvanácti kapitol. První z nich podává obraz města. Představeny jsou urbanistické koncepty v dějinách města a veduty města. Popsán je vznik a formování města, jeho čtvrtí a hradeb ve středověku a v předbělohorské době. S brněnským podzemím, jeho funkcemi a topografií čtenáře seznamuje druhá kapitola. Třetí kapitola pojednává o hradu Špilberku (dějiny lokality, topografie hradu, park). Následují výklady o vývoji lokality svatopetrského návrší, podoby a topografie katedrálního kostela sv. Petra a Pavla, o chrámu sv. Jakuba, bezprostředním okolí kostela a Jakubského náměstí v různých časových vrstvách. Dvě kapitoly pojednávají o klášterech ve městě. Osmá kapitola představuje městské paláce a veřejné instituce, zejména budovy radničního areálu, dvoru a rezidence olomouckých biskupů, Dietrichštejnský palác, Schrattenbachův palác či Dům pánů z Kunštátu. Další objektem zájmu autorů se stala pětice významnějších náměstí historického města, konkrétně někdejší Velké náměstí či Dolní trh (nám. Svobody), Zelný trh a přilehlé Kapucínské náměstí, Dominikánské náměstí a Winterhollerovo náměstí (nám. 28. října). Desátá kapitola popisuje hlavní trasy vedoucí skrze městský interiér. Staré Brno se dočkalo samostatného souborného zpracování: popsána je Fakultní nemocnice u sv. Anny, klášter augustiniánů, chrám Nanebevzetí Panny Marie, klášter Milosrdných bratří s nemocnicí a kaplí sv. Alžběty a Výstaviště. Poslední kapitola představuje blízká okolí města Brna: údolí řeky Svratky, oblast Pisárek, Jundrova, ulici Hlinky, okolí řek Svitavy a Ponávky, Lužánky a nakonec brněnské hřbitovy.

Kniha je vybavena anglickým a německým resumé, čtyřiaadvacetistránkovým soupisem použité literatury, soupisem obrazových příloh, seznamem použitých zkratk, seznamem autorů a jmenným rejstříkem. Cenné dílo souborně poskytuje přehled o památkách areálu někdejšího středověkého města a případně blízkém okolí. Své místo nalezne jak v knihovně historika umění a architektury či historika zabývajícího se dějinami Brna a dějinami měst obecně tak zasvěceného i nezasvěceného laika se zájmem o minulost a přítomnost města.

Pavel Otmar Krafl

SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav: *Církevní dějiny – novověk*. Praha: Grada Publishing, 2018. 504 s.

Anotovaný díl navazuje na předchozí zpracování církevní historie v antice a středověku a je vymezen od počátku reformace po předvečer Velké francouzské revoluce. Autory jsou historici odborný asistent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Drahomír Suchánek a docent Ústavu světových dějin téže fakulty Václav Drška. Předkládají komplexní syntézu církevních dějin, která neopomíjí žádnou z důležitých křesťanských skupin té doby a překračují pouhý konfesní pohled. Kniha vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu PROGRES Q09: Historie – Klíč k pochopení globálního světa.

Publikace je rozdělena na základě chronologického principu do dvou knih. První z nich sleduje Evropu ve věru reformace, strukturální a organizační vývoj církví a vnitřní život a zbožnost v této době. Druhá kniha se zabývá církvemi v období mezi barokem a osvícenstvím, organizací a činností církví a jejich vnitřním životem a myšlením na prahu osvícenství. Práce je standardně vybavena kromě úvodu také anglickým resumé, seznamem vybrané literatury, jmenným a věcným rejstříkem.

Přínosem je skutečnost, že autoři odkazují na dosavadní odborné práce tuzemské proveniencí, v případě jejich absence i na literaturu cizojazyčnou. Text je vhodně rozdělen do tří úrovní. Základ tvoří hlavní dějové vyličení probíraných témat. Někde byly zařazeny doplňkové pasáže, v nichž se daná otázka konkretizuje. Třetí úroveň pak představují pramenné citace z vybraných dokumentů, které jsou vhodnou ilustrací k lepšímu pochopení řešených témat.

Čtenář si povšimne, že se autoři zaměřili především na západní církevní prostředí, zatímco východní křesťanství je opomenuto. Jak sami uvádí, stávající rozsah publikace výrazně přesáhl původní ediční cíl a včlenění dalších tematických kapitol již nebylo za daných okolností možné. Nicméně se na ně můžeme těšit v připravovaném třetím díle.

Druhý díl Církevních dějin splácí publikační dluh naší církevní historiografie, neboť stále postrádáme komplexní dílo, jež by mapovalo jak politicko-církevní vývoj jednotlivých denominací v novověku, tak rozvoj spirituality, liturgie a teologie. Publikace nabízí potřebné informace nejen všem zájemcům o hlubší poznání církevního vývoje, ale poskytne také nezbytné znalosti studentům společenských věd, zejména historie a teologie.

Jaroslav Vaculík

PAŇKOV, Ihor: *Vichy istoriji sela Hilča i okolyc. 550 rokov peršoji pysemnoji zgadky pro selo Hilču 1466–2016*. Skierniewice: Mariański Ruch Inicjatyw Ekonomiczo_Społecznych, 2016. 70 s.

Mariánské hnutí ekonomicko-společenských iniciativ v Puszczy Mariańskiej v Polsku vydalo publikaci ukrajinského autora pocházejícího z Volyně o jedné z volyňských obcí, ve které žili také Češi a která se jmenuje česky Huleč, ukrajinsky Hilča, polsky Hilcza a rusky Gilča a nachází se v někdejší Ostrožském újezdu Volyňské gubernie, nyní v Rovenské oblasti Ukrajiny. Publikace byla vydána při příležitosti 550. výročí první zmínky o Hulči v roce 1466 a jejich cílem je zaznamenat mezníky v její historii. Je rozdělena do dvou částí. V první je podán stručněji nástin obce, ve druhé, chronologie hlavních událostí. Je doplněna seznamem místních pamětihodností, mezi nimiž figuruje i hřbitov v české části obce, český dům, kde se dnes nachází lékárna a pošta, český Hovorkův mlýn, který dosud funguje, Hovorkův obytný dům, kde je dnes poliklinika. Pramennou základnu představuje dosavadní literatura polské, české, ukrajinské a ruské proveniencí i archiválie uložené ve Státním archivu Rovenské oblasti. Kniha je vhodně doplněna řadou barevných ilustrací. Poprvé je např publikován plán českých majetků ve vesnicích Urveny a Huleč z roku 1875.

Někdejší Ukrajinská Huleč (Huleč První) je dnes součástí Mirotína, zatímco bývalá Česká Huleč (Huleč Druhá) patří k Urvenám. O příchodu Čechů se dozvídáme až ve druhé – chronologické – části publikace. K roku 1872 se uvádí, že větší část Hulče a část Urven byly prodány českým kolonistům, kteří v roce 1874 založili vlastní osadu Česká Huleč, jež od roku 1946 nese název Huleč Druhá. K roku 1892 měla Huleč 1492 obyvatel, z toho 641 Čechů. Byl zde také český kostel a Stávkova továrna na zemědělské stroje. V České Hulči bylo na konci 19. století 1249 obyvatel v 72 domech. Po velkém požáru v sousedním Hlupaníně založili Češi v Hulči hasičský sbor. V době ruské občanské války vznikla v Dermani v roce 1919 „samostatná“ republika s vlastní „armádou“. Jejím velitelem se měl stát staršina ruské armády Čech Hovorka z Urven, který funkci ale odmítl. Podle polského sčítání lidu v roce 1921 žilo 17 Čechů v Ukrajinské (tzv. rolnické) Hulči, 396 v České Hulči, 77 v Českých Urvenách, 50 v České Lidavě, 292 v Zálesí, 13 Hlupaníně, 277 v Mirotíně (zde zvláště baptisté), tzn. že v Hulči a okolí žilo celkem 1122 krajanů. V roce 1925 si zdejší Češi postavili vlastní klub, ve kterém byl od roku 1928 i divadelní sál s jevištěm. Po sovětské okupaci západní Volyně v roce 1939 bylo v Hulči a okolí založeno několik kolchozů, které zanikly po příchodu nacistů v roce 1941. Chronologie let 1943–1944 si všimá hlavně střetů příslušníků Ukrajinské povstalecké armády s německými jednotkami a sovětskými partyzány. V tragických červencových dnech roku 1943, kdy byl mj. vypálen Český Malín, nacisté upálili v Hulči jedenáct Ukrajinců. U roku 1947 se autor zmiňuje jednak o remigraci prakticky všech Čechů z Hulče a tvrdí, že na jejich místo „deportovali“ Lemky z okrese Svidník na Slovensku, a to z obcí Jurkova Vola, Nižný Orlík a Vyšný Orlík. Tito tzv. ruští optanti se pak vraceli do ČSR v 60. letech 20. století.

Anotovaná publikace je druhým, ale důležitým příspěvkem k poznání dějin jedné volyňské obce, ve které vedle Ukrajinců, Poláků a Židů žili i Češi.

Jaroslav Vaculík

ROZPĘDOWSKI, Piotr: *Jedna społeczność wpisana w historię trzech krajów. Działalność braci czeskich na ziemi strzelińskiej od 1749 r. do chwili obecnej*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny, 2015. 143 s.

Při příležitosti 265. výročí vzniku české exulantské osady Husinec u Střelína v Dolním Slezsku (1749) předložil Piotr Rozpędowski na Papežské teologické fakultě ve Vratislavi magisterskou práci, kterou fakulta v roce 2015 zpřístupnila čtenářům. Jde o historii česko-bratrské emigrace, která se uskutečnila na počátku čtyřicátých let 18. století po připojení většiny Slezska k Prusku. V novém státě se Češi podřídili reformované konzistoři ve Vratislavi. V průběhu 19. století začala probíhat postupná germanizace, která vyvrcholila po nástupu nacistů k moci v roce 1933. Jejím důsledkem bylo i přejmenování Husince na Friedrichstein. K zásadní změně došlo po skončení druhé světové války, kdy Dolní Slezsko připadlo Polsku, třetina Čechů re-emigrovala do ČSR, třetina byla odsunuta do Německa a třetina zůstala v Husinci, který polská názvoslovná komise přejmenovala na Gęsinię.

Anotovaná práce se opírá v podstatě o tři publikace, a to Vladimíra Míčana *Ve vyhnanství* (Brno 1927), Zbigniewa Tobjaňského *Czesi w Polsce* (Kraków 1994) a zejména novou práci Berndta Radetzského *Zu Hause in Hussinetz* (Bremen 2012). Je rozdělena do čtyř částí. V první shrnuje historii českých bratrů, jejich emigrace a kolonizační politiku pruského krále Fridricha Velkého ve Slezsku po roce 1740. Ve druhé části se autor věnuje vzniku a vývoji osad českých bratrů v Münsterberku a na Střelínsku. Třetí část se soustřeďuje na náboženské, kulturní, hospo-

dářské a národnostní poměry českých bratří v Husinci. Nejprínosnější je poslední kapitola, která popisuje osudy zdejší české náboženské obce po roce 1945, jež postupně prakticky zanikla nejprve v důsledku reemigrace (1945) a odsunu (1946) a později v rámci slučování rodin (1958).

Kniha je vhodně doplněna 33 fotografiemi, šesti mapkami Husince a dalších českých osad v okolí Střelína (Poděbrady, Penč, Debničky), jmenným rejstříkem, anglickým, německým a českým resumé a bibliografií.

Anotovaná práce podává soubor značného množství informací o pobytu Čechů na Střelínsku (tzv. štrálské Češi) a je užitečná zejména pro místní obyvatelstvo, které sem přišlo po roce 1945 z východního polského pohraničí, jež připadlo SSSR, a jejich potomky.

Jaroslav Vaculík

***Za chlebem i wolnością. 200 lat nieprzerwanej migracji z ziem polskich.* Warszawa: Polityka, 2018. 138 s.**

Kolektiv polských historiků, studentů historie a publicistů představil populárně vědeckou publikaci věnovanou dvěma staletím polské emigrace. Ve srovnání s českou emigrací je polská mladší, protože nezahrnovala náboženský exil. Polská emigrace měla nejprve politický charakter, který trval od 18. století do roku 1989, a od druhé poloviny 19. století také charakter ekonomicko-sociální.

Nejznámější je tzv. Velká emigrace, která se v polské kultuře zapsala silněji než motivy ekonomických vystěhovalců v 19. století. V době rozdělení Polska pouhé vystěhování z Kongresovky do Poznaňska nebo Haliče představovalo emigraci do jiného státu. Lidé se stěhovali do liberálnějších regionů – do Velkopolska ve 40. letech 19. století a do Haliče po roce 1867, kde existovala svoboda spolčování a slova. Po porážce listopadového povstání v Kongresovce 1830–1831 překročilo pruské hranice na 28 tisíc polských vojáků a politiků a rakouské hranice 20 tisíc Poláků. Cílem imigrantů byla Francie, kde polské povstání mělo po červencové revoluci mnoho sympatizantů.

Přední badatel polské emigrace Adam Walasek z krakovské univerzity se zabývá hospodářskou emigrací do USA. Uvádí, že Poláci představovali 40 % slovanských přistěhovalců do Ameriky, odhadem šlo v letech 1870–1921 o necelých 2,5 mil. osob, z toho nejvíce z ruského záboru (950 tisíc). Následovali německé emigranty, takže první Poláci přišli do Texasu v roce 1854 z pruského Slezska. Na druhé straně polské emigranty následovali Rusíni. Emigrace ovšem směřovala i do evropských států – Německa, Francie a Rakousko-Uherska. Z mimoevropských zemí kromě USA odcházeli Poláci do Kanady, Argentiny, Brazílie, Austrálie i na ruskou Sibiř. Součástí emigrace z polských území byla i emigrace židovská. Emigranti v USA se zapojili jak do práce v průmyslu, tak i v zemědělství. Spojovalo je působení v katolických farnostech a svépomocných spolcích.

Emigrace neskončila ani po obnovení samostatnosti po Velké válce. Ve snaze omezit bídu a nezaměstnanost se polská vláda snažila o podporu emigrace a zároveň o udržování kontaktů s polskými emigranty, tzv. Polonií. Zatímco rolníci po zavedení kvót v USA směřovali do Kanady a Latinské Ameriky, dělníci a horníci nacházeli práci ve Francii a Belgii. Součástí polské emigrace bylo i vystěhovalectví Ukrajinců z východního pohraničí Polska (Volyn a východní Halič). Ukrajinská inteligence směřovala do ČSR kde působily Ukrajinská svobodná univerzita v Praze, Ukrajinský pedagogický institut Drahomanova v Praze a Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech. Polská historiografie tvrdí, že československá vláda podporovala ukrajinské snahy ve snaze oslabit Polsko. Židovská emigrace směřovala také do Palestiny, kde ovšem

britská vláda omezila přistěhovalectví na 12 tisíc osob ročně. V meziválečném období emigrovaly z Polska asi 2 mil. osob, z toho 796 tisíc do obou Amerik.

Poválečným návratem tzv. Displaced Persons, tj. osob zavlčených za války do ciziny, se zabývá Jan Pislowski ze štetínské univerzity. Obyvatelé někdejšího polského východního pohraničí, které připadlo SSSR, byli posíláni do sovětských sběrných táborů, odkud měli být transportováni do SSSR. Na Západě zůstalo 300 tisíc Poláků, kteří odmítli návrat do Polska pod sovětskou nadvládou. Návrat odmítla i polovina vojáků polské armády na Západě. Vzhledem k omezeným pracovním možnostem ve Velké Británii jich mnoho odešlo do Kanady. Někteří polští generálové se museli v Británii žít jako číšníci nebo tovární dělníci.

Do Polska se po válce vraceli také reemigranti z řad osob, které žily v cizině již před válkou. Přicházeli z Francie, Belgie, Dánska, Jugoslávie (Bosna) a SSSR (severní Bukovina, Židé). Speciální pozornost není věnována odsunu Poláků z dnešní západní Ukrajiny a západního Běloruska.

Publikace se zabývá také emigrací polských občanů německého původu v 70. letech 20. století, kdy Polsko obdrželo za každého takového emigranta od německé spolkové vlády 23 tisíc marek. Důvody emigrace byly v zásadě tři: slučování rodin, pocit příslušnosti k německému národu a perspektiva lepšího materiálního zabezpečení ve SRN. Pozornost je věnována i ilegálním útěkům Poláků v 80. letech 20. století, po vyhlášení výjimečného stavu 13. prosince 1981. Emigrace v letech 1945–1989 do USA, Velké Británie, Francie, Německa a Skandinávie je označována za druhou Velkou emigraci.

Pozornost je věnována i polské emigrační vládě, která na Západě existovala od zářijové porážky v roce 1939 do nástupu svobodně zvoleného domácího presidenta Lecha Wałęsy. Poté, kdy v roce 1945 USA a Velké Británie uznaly varšavskou Prozatímní vládu národní jednoty, k posledním státům, které uznávaly polskou vládu v emigraci, patřily Španělsko, Irsko, Libanon a Vatikán. V emigraci vycházelo po roce 1939 na 500 titulů polských novin a časopisů od USA po Nový Zéland.

Dozvídáme se také počty Poláků, kteří dosud žijí v postsovětském prostoru. V Bělorusku ze 400 tisíc Poláků již jen 16 % mluví polsky. Na Litvě se uvádí počet 230 tis. Poláků a existence polského školství až do konce SSSR. V nezávislé Ukrajině žije 144 tis. osob, které deklarují polskou národnost. Kazachstánské sčítání lidu z roku 1999 udává 47 tis. Poláků. V Ruské federaci se počet Poláků odhaduje na 120–200 tisíc. Větší počet Poláků žije ještě v Lotyšsku – 60 tisíc.

Na Západě deklaruje polský původ okolo 10 mil. osob v USA, 200 tisíc v Kanadě, 800 tisíc v Brazílii, 170 tisíc v Austrálii, 28 tis. v Jihoafrické republice, 173 tis. v Izraeli, 2 mil. v Německu a 1 mil. ve Velké Británii.

Jaroslav Vaculík

Turek, Vladimír – Kovalenko, Serhij: *České stopy na Ukrajině. Dějiny české vesnice Malá Zubovščina*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2018. 592 s.

Kolonie Zubovščina (také Zubovština) vznikla zásluhou českého přistěhovalectví v roce 1870 v Kyjevské gubernii carského Ruska na hranici s gubernií Volyňskou. Pod tímto názvem existovala do roku 1946 kdy byla přejmenována na Malou Zubovščinu. Již před 1. světovou válkou v ní žilo několik set Čechů. Jednalo se o kulturně a hospodářsky vyspělou obec, která se svým vzhledem příznivě odlišovala od sousedící ukrajinské obce Zubovščina, kde žilo také několik Čechů. V Malé Zubovščině existovaly dva mlýny, mlékárna, elektrárna, byla zde škola, kulturní dům, kapela, sokolská jednota, hasičský spolek i divadelní kroužek. Dnes obě Zubovščiny tvoří jednu obec v Korostenském okrese Žitomirské oblasti Ukrajiny.

Anotovaná kniha není prvním zpracováním dějin Malé Zubovščiny. Již v roce 1987 vyšla v Praze publikace Vladimíra Hájka *Česká Zubovščina v SSSR*. Velký ohlas měla kniha ředitele tamní školy Jaroslava Ornsta *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*, která vyšla péčí Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel v roce 2009.

Nového zpracování se ujali rodák z Malé Zubovščiny Vladimír Turek a mladý ukrajinský historik Serhij Kovalenko. Podařilo se jim nejen získat velké množství vzpomínek pamětníků, poznatků z etnologických výzkumů, archivních materiálů a fotodokumentů, ale zejména zajistit finanční prostředky na vydání obsáhlé publikace velkého formátu s pevnou vazbou a kvalitním papírem. Díky pomoci českého ministerstva vnitra má tato obec, jejíž čeští obyvatelé reemigrovali počátkem 90. let 20. století v důsledku černobylské tragédie, skutečně reprezentativní vizitku. Nutno podotknout že kniha vyšla dvojjazyčně v českém a ukrajinském jazyce.

Publikace je rozdělena, kromě předmluvy, do osmnácti kapitol. První polovinu (deset kapitol) reprezentují vzpomínky krajanů na vesnici, pěstování chmele, působení zdravotnických zařízení, činnost hudebních těles, druhou světovou válku, černobylskou katastrofu, zvyky a tradice a zejména na významné rodáky. Publikovány jsou i výsledky terénního výzkumu, který v letech 1962–1977 provedla ve vesnici doktorandka státní univerzity, jež publikovala ve své doktorské disertaci.

Druhá polovina knihy má dokumentační charakter. Je otištěna řada dobových dokumentů počínaje nařízením ruské Rady ministrů z 31. prosince 1871, kterým se Čechům v Kyjevské gubernii přiznávala stejná práva, jaká měli krajané na Volyni. Velkou výpovědní hodnotu mají také fotodokumenty, např. fotografie cestovních pasů českých imigrantů, kupní smlouvy nebo žádosti o získání ruského občanství. Dále jsou publikovány podrobné údaje z prvního ruského sčítání lidu v roce 1897 pro české kolonie Zubovščina a Stremigorod a mapa kolonie Zubovščina se soupisem českých domů. Nechybí ani texty 66 českých písní jednak ze zpěvníku muzikanta Václava Volfy a jednak zaznamenané v průběhu expedice studentů Lvovské státní univerzity v roce 1975.

Publikaci uzavírá Seznam použitých zkratk, a to jak v českém, tak i ukrajinském textu, český a ukrajinský jmenný rejstřík a informace o autorech. Nehledě na drobné jazykové nepřesnosti, které vznikly při překladu z jednoho jazyka do druhého a absenci cizojazyčného resumé, je nutno vysoce ocenit ohromné úsilí obou autorů, jež vynaložili při sestavení a vydání této reprezentativní knihy.

Jaroslav Vaculík

Češsko – Slovackij (Čechoslovackij) korpus 1919–1920. Dokumenty i matěrialy. Tom 2. Čechoslovackije legiony i Graždanskaja vojna v Rossii 1918–1920. Moskva: Kučkovo pole, 2018. 1032 s.

Druhý díl sborníku dokumentů a materiálů přibližuje pobyt československých legií v Rusku v době občanské války, která vypukla po bolševickém převratu v listopadu 1917. Dokumenty jsou uspořádány chronologicky do čtyř oddílů. První zahrnuje období ozbrojené neutrality do května 1918. Vypuknutí bojů s bolševiky po čeljabinském incidentu přibližují materiály druhé kapitoly datované květnem až listopadem 1918. Nejobsáhlejší je třetí oddíl seznamující s ochrannou protibolševického týlu od listopadu 1918 do února 1920. Poslední kapitola publikuje materiály vztahující se k repatriaci legií z Vladivostoku od února do října 1920. Kniha obsahuje také několik příloh memoárového charakteru, poznámkový aparát, biografie všech uváděných osob, jmenný rejstřík, seznam publikovaných dokumentů a seznam zkratk. Dokumenty jsou doplněny bohatými fotografickými přílohami, které ukazují všední život legionářů.

Kniha je uvedena zasvěcenou studií Jeleny Pavlovny Serapionové podávající objektivní pohled na tzv. vzpuru běločechů, ke které došlo v důsledku snahy bolševiků eliminovat působení legionářů v Rusku. Neplánovaný konflikt nakonec vedl k podpoře, kterou legie po ovládnutí sibiřské magistrály poskytly ruským protibolševickým silám, zejména Výboru členů Ústavodárného shromáždění (Komuč). Odmítly převrat admirála Kolčaka, který usiloval o nastolení vlastní reakční diktatury.

Dílo je výsledkem výzkumné práce ruských historiků, zejména z Ústavu slavistiky Ruské akademie věd, kterou provedli v pěti ruských a jednom českém centrálním archivu (Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv v Praze). Představuje první vědeckou publikaci materiálů bolševické i bělogvardějských vlád i oddělení pro Rusko Československé národní rady, včetně vládních orgánů a vojenských institucí nově vzniklé ČSR. Aktuálně vyšlo v době, kdy jsme si připomínali sto let od konce první světové války a zrodu československého státu, za který legionáři bojovali.

Jaroslav Vaculík

MOJŽÍŠ, Milan (Ed.): *Československé legie 1914–1920. Katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Praha: Nakladatelství EPOCH, Československá obec legionářská 2017, 456 s.

V letošním roce si připomínáme sto let od vzniku Československé republiky. Ke vzniku státu zcela bezpochyby přispěla výraznou měrou činnost našich legií za Velké války. Právě na činnost československých dobrovolníků v období první světové války a těsně po ní (od roku 1914 do roku 1920) se zaměřila publikace, která vznikla v rámci projektu LEGIE 100, jejímž editorem je Milan Mojžíš. Jedná se o rozsáhlý katalog přibližující obsah cyklu putovních panelových výstav, které vznikly v rámci tohoto projektu. Nejedná se tedy o klasickou monografii, chybí proto průběžný poznámkový aparát či seznamy použité literatury. V textové části přináší publikace stručné základní informace. Základem knihy je více než 500 fotografií s popisky, doplněna je také mapami, kopiemi dokumentů apod. Jedná se tedy o velmi názornou publikaci.

Kniha je zahájena slovem předsedy Československé obce legionářské a úvodem, shrnujícím některé základní dějinné informace. Následují kapitoly týkající se vypuknutí války, služby Čechů a Slováků v armádě Rakouska-Uherska, situace v českých zemích v tomto období, činnosti našich krajanů za války a průběhu válečného konfliktu v jednotlivých letech. Stěžejní část je věnována činnosti československých legií v jednotlivých státech – v Rusku, Francii, Srbsku, Itálii či dalších dohodovalých státech (Velká Británie, Kanada, Spojené státy americké, Jihoafrická republika, Austrálie). Každá z kapitol týkající se činnosti našich jednotek či dobrovolníků v daných státech je zahájena časovou tabulkou. Pro jednotlivé lokality je nastíněna válečná situace v těchto státech, usídlení českých a slovenských krajanů a jejich spolky, průběh formování našich jednotek (či zařazení čs. dobrovolníků do jiných jednotek) včetně vyjednávání se spojenci, složení jednotek (krajané, zajatci apod.), počty našich vojáků (a počty padlých), jejich činnost (např. účast ve významných bitvách), významné osobnosti, stejnojmenné našich dobrovolníků, některé zajímavosti z jejich působení v daných státech, návraty přeživších do vlasti, či hroby (a památníky) našich padlých dobrovolníků a péče o ně. Cenné je to, že pozornost je zaměřena nejen na témata mnohokrát zpracovaná a připomínaná (např. činnost našich legií v Rusku), ale i na méně známá fakta. Závěrečné kapitoly knihy jsou poté věnovány vzniku samostatného Československa (zahraniční i domácí odboj, situace v našich zemích za války, vojenské vzpoury v rakousko-uherské armádě, příprava převratu a samotný průběh revoluce, významné osobnosti spjaté se vznikem republiky)

a boji o celistvost nově vzniklého státu (vznik domácího vojska, boj o úplnost historických zemí – vytvoření německých provincií a jejich likvidace, obsazení Slovenska a následující boje o Slovensko s Maďary a o Těšínsko s Poláky, Pařížská mírová konference, návrat legií do vlasti). Kniha je zakončena závěrem editora práce, informacemi o historii a činnosti Československé obce legionářské a seznamem panelových výstav pořádaných touto institucí v rámci výročí vzniku samostatného státu. Kniha připomíná činnost našich legionářů a zdůrazňuje jejich význam. Zejména díky své ucelenosti a názornosti je třeba vydání této publikace jednoznačně přivítat.

Miroslav Jireček

Kulturnoje i naučnoje nasledije ruskaj emigracii v Čechoslovackoj respublike: dokumenty i materialy. Moskva – Sankt Petěrburg: Nestor – Istorija, 2016. 288 s.

Anotovaná kniha publikuje vzpomínky, dopisy, vědecké studie i publicistiku ruských emigrantů, kteří žili v ČSR v meziválečném období. Autoři se zabývali událostmi občanské války v Rusku, příčinami porážky bělogvardějců, problémy emigrace, adaptace v nových podmínkách i vztahy Ruska a Evropy, případně Ruska a Slovanstva. Vědecké studie ruských historiků v emigraci představují příspěvek k ruským i obecným dějinám.

Publikace je tvořena, kromě úvodu, třemi oddíly. V prvním jsou publikovány vzpomínky a dopisy, ve druhém vědecké práce a ve třetím publicistické stati. V prvním oddílu zaujmou úryvky z dopisu Jegora Jegoroviče Lazareva Michailu Julianoviči Morozovovi o občanské válce na Sibiři, které se týkají mimo jiné i vystoupení Čechů.

Ze čtyř vědeckých prací publikovaných ve druhé části zaujme stať Antonije Vasiljeviče Florovského psaná v Praze v únoru 1939 a pojednávající o Federaci historických společností východní Evropy a slovanských zemí, která vznikla v červnu 1927 ve Varšavě. Sdružovala 41 společností, ovšem kromě sovětského Ruska.

Českého čtenáře zaujmou i stati publikované v oddíle Publicistika, zejména úvahy Borise Alexejeviče Jevrejinova Pravda o emigraci. Tento žurnalista a historik přesídlil v roce 1923 v rámci tzv. Ruské akce do ČSR. V další své stati Obraz politické emigrace dělil ruskou emigraci na čtyři skupiny: a) restauračně-monarchistickou; b) konstitučně-monarchistickou; c) demokraticko-republikánskou; d) demokraticko-socialistickou. Do první skupiny zařadil stoupence bratrance Mikuláše II. Kirilla Vladimiroviče, který se v roce 1924 prohlásil Všeruským imperátorem Kirillem I. Do druhé skupiny zařadil mj. jednoho z vůdců pokrokové strany Nikolaje Nikolajeviče Lvova a monarchistu Vasilije Vitalijeviče Šulgina. Za demokratického republikána považoval vůdce kadetů Pavla Nikolajeviče Miljukova. Do skupiny demokratických socialistů zařadil národní socialisty (A. V. Pešechonov, S. P. Melgunov, V. A. Mjakotin). Nejpočetnější byli eseri s ústřední pozicí Alexandra Fjodoroviče Kerenského a nalevo od něj Viktora Michajloviče Černova. K sociálním demokratům patřili z jedné strany následovníci Grigorije Valentinoviče Plechanova a z druhé ortodoxní menševici vedení do roku 1923 Julijem Osipovičem Martovem a poté Fjodorem Iljičem Danem (Gurvičem).

Tyto a další stati představují cenný přínos k poznání přínosu ruské emigrace v ČSR a k našemu pochopení poměrů v Rusku v době občanské války a po vítězství bolševiků. Kolektivu autorů patří za tuto knihu poděkování.

Jaroslav Vaculík

HRUŠKA, Emil: *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký freikorps v roce 1938*. Praha: Epocha, Pražská vydavatelská společnost, 2018. 109 s.

V roce 2018 jsme si připomenuli řadu tzv. osudových osmiček, jež nesmazatelně poznamenaly (většinou tragicky) naše dějiny. Nelze se tedy divit, že redakce různých tiskovin, webů i nakladatelství nezahálely a k těmto jubileím připravily rozličné tisky. Pražské nakladatelství Epocha a Pražská vydavatelská společnost se spojily a vydaly (již podruhé, předtím 2013) útlou, avšak informačně nabitou anotovanou publikaci.

Krátce si připomeňme dosavadní profil autora. Vystudovaný právník a žurnalista, působící nejdříve v oblasti průmyslového vlastnictví a posléze se specializující na problematiku Evropské unie, se postupně prezentuje spíše jako historik zabývající se sudetoněmeckou tematikou; uvedeme jeho práce z této oblasti, jako *Sudetoněmecké kapitoly* (2008), *Konrad Henlein – život a smrt* (2010) nebo *Pán protektorátu* (2015), shrnující život K. H. Franka.

Přiblížená studie popisuje organizační, personální a materiální aspekty neblaze proslulé paravojské formace – Sudetoněmeckého sboru (freikorpsu), působícího v česko-německém pohraničí v průběhu dramatického podzimu 1938, jemuž předcházela od poloviny května téhož roku tzv. Dobrovolná ochranná služba – FS (*Freiwilliger Schutzdienst*), budovaná podle vzoru německých SA coby pořadatelský oddíl při *Sudetoněmecké Partei* – SdP. Oddíly FS byly budovány jako milice v místním, okresním a krajském měřítku s ústředním štábem. Teroristické, sabotážní a diverzní akce freikorpsu společně s masivní propagandou měly sloužit Hitlerově zahraniční politice jako nástroj k ovlivňování veřejného mínění a k zastrašování českého obyvatelstva v Sudetech. Tehdy sudetští Němci vrchovatou měrou plnili úlohu páté kolony a významně pomáhali a usnadňovali nacistické Třetí říši zábor Sudet do jejího lůna. Zde si můžeme dovolit menší historický exkurs. První freikorpsy (svobodné sbory na principu milice) nechal naverbovat již pruský král Bedřich II. během sedmileté války. Působily rovněž za války proti Napoleonovi Bonapartovi. Po Němci prohrané 1. světové válce je tvořili demobilizovaní navrátilci z fronty.

Je to právě úvodní kapitolka, která si všímá psychologických syndromů vedené války proti Československu. Můžeme konstatovat, že poprvé v historii vojenství a válek byla v rámci plánu *Grün* připojena k vojenským částem i část o psychologickém vedení války, sledující za cíl zastrašení v podobě nacistické propagandy. Říšskoněmecký tisk a rozhlas měly hrát klíčovou roli jak při eskalaci agresivity henleinovců, tak i při zastrašování československého státu a ovlivňování západních spojenců. Stále více se z Německa vedla rozkladná propaganda. Podobně čím dále méně skrytě prováděl podobnou kampaň rovněž henleinovský tisk a celý propagandistický aparát SdP, de facto řízený a „krmený“ právě z Německa. V tomto rozkladném propagandistickém působení měla své místo i tzv. šeptaná propaganda (*Flüsterpropaganda*) opírající se zejména o anonymitu. V další části je podrobně analyzována úloha jednotlivých složek SdP při postupném rozbití Československa – samotné politické strany a pořádkových oddílů, tzv. *ordnerů*. Současně je zde připomenuta československá obranná složka – SOS (*Stráž obrany státu*). Dramatické okamžiky od 13. do 17. září 1938 v Chebu a v Aši se svými hlavními aktéry K. H. Frankem a K. Henleinem jsou pak s patřičnou podrobností a pečlivostí přiblíženy v závěrečných řádcích této první části.

Bylo to právě 17. září, kdy po „požehnání“ vůdce A. Hitlera (o den dříve) vznikla paravojská dobrovolnická teroristická organizace *Sudetoněmecký freikorps*, jejímž prostřednictvím měla být pozdvižena nálada sudetoněmeckého obyvatelstva. Následuje podrobný rozklad činnosti této „sudetoněmecké legie“ a prvních bojových akcí, kdy byl k událostem přidán prostor pro konfrontaci obou jeho aktérů v Aši: jak skupin freikorpsu, tak představitelů místní československé státní moci. Konflikt ve městě a v okolí vyvrcholil 22. září ještě ostřejšímu střetu, které

byly posíleny na sudetoněmecké straně říšským oddílem SS, jemuž vzdorovali příslušníci SOS. Datum založení freikorpsu je možné ze zahraničně politického hlediska považovat (vč. mezinárodního práva) za den počátku trvání válečného stavu ČSR s Německem obecně i konkrétně, což ve svém nálezu konstatoval i Ústavní soud České republiky (ÚS č. 307/1997 v tom smyslu, že „dnem, kdy nastal den války, a to s Německem, je den 17. září 1938, neboť v tento den na pokyn Hitlera došlo k utvoření freikorpsu“.

Další kapitola přibližuje události „horkého podzimu“ na vybraných místech německo-československé hranice, zvláště pak po 22. září. Při konečné „inventuře“ činnosti freikorpsu figuruje vedle detailního výčtu úspěšných i neúspěšných akcí zejména jeho početní stav: 18. září začínal s číslem 10–15 tisíc mužů, aby k 1. říjnu bylo evidováno 34–41 tisíc členů. Závěrečná zpráva o tomto sboru uvádí celkem usmrcení 110 osob a k tomu můžeme připočítat přes dva tisíce odvezených (převážně českých občanů) do Německa, jejichž další osud byl převážně tragický. V této souvislosti se sluší připomenout závěrečný akt toho „nejkrásnějšího a nejhrdějšího dne pro Chebsko“, jak psaly místní noviny: 3. října přijel do města muž, „vůdce v naší vlasti!“, Adolf Hitler. Tehdejší deník *Die Zeit* poznamenal: „Nepředstavitelný, nepopsatelný jásot v Aši. Lidé křičeli až do ohlušení, nadšení nebralo konce. Muži i ženy plakali štěstím.“ Den předtím vítalo davové hysterické šílenství červenočerných vlajek SdP a nacistických praporů K. Henleina, muže, který „urovnal cestu sudetoněmectví do říše jeho věčné touhy“.

Cíl byl splněn, a proto k 10. říjnu 1938 byl freikorps rozpuštěn. Jeho členové se dočkali udělení „Medaile na památku 1. října 1938“, jako zřetelný výraz Hitlerova uznání a díky za zásluhy o znovusjednocení sudetoněmeckých území s německou říší. Nezapomnělo se na ně i po skončení války. Jejich činy bylo možné trestat podle tehdy platného československého práva (zákon č. 50/1923 Sb. na obranu republiky) a následně i podle dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a rovněž podle trestního zákona postihující činy spáchané v době zvýšeného ohrožení republiky (tj. od 21. 5. 1938 do 31. 12. 1946). Sudetští Němci v době spáchání trestních činů proti Československu byli v drtivé většině nejen československými občany, ale také záložními vojáky čs. armády. Poválečné zbavení československého občanství u většiny sudetských Němců a jejich odsun z republiky tak vlastně splnil jejich přání „*Chceme do Říše*“ a desetitisíce z nich zachránil před spravedlivým potrestáním, které si zasluhovali.

Publikace je nejen zajímavým příspěvkem k regionálním dějinám, ale poskytuje též možnost k integraci výsledků regionálně historickému výzkumu do obecnějších souvislostí národních dějin. Touto anotovanou prací dostáváme do rukou studii, která je určena nejen odborníkům, ale i širší veřejnosti, když autor známý svými předchozími tisky, ale i přístupným způsobem, spojil své odborné znalosti s literární vytiřbeností.

František Čapka

WIELICZKA-SZARKOWA, Joanna: *Wołyń we krwi 1943*. Kraków: Wydawnictwo AA s. c., 2013. 399 s.

Při příležitosti 70. výročí tragických událostí na Volyni v roce 1943 vyšla kniha polské historičky Joanny Wieliczki-Szarkowé, autorky několika knih věnovaných moderním dějinám Polska, včetně biografie Józefa Piłsudského. V anotované knize se zaměřila na historii tzv. volyňské řeže, kdy ukrajinští nacionalisté zavraždili 60 tisíc Poláků na Volyni a 70 tisíc ve východní Haliči. V předmluvě z pera výborné znalkyně dějin Poláků na Volyni Ewy Siemaszko se uvádí, že během druhé světové války byl polský národ obětí tří genocid – německé, sovětské a ukrajinské. Předložená pub-

likace má za úkol vyplnit mezeru ve znalostech Poláků o poslední z uvedených. Podle recenzenta knihy prof. Józefa Mareckého jde nejen o pomník zavražděným Polákům, ale také o zachování paměti o polských místech v někdejším východním pohraničí, která zmizela z mapy.

První čtvrtina knihy je věnována historii Volyně před druhou světovou válkou, především zárodkům polsko-ukrajinské nenávisti, jak se zrodily v předcházejícím období. Těžištěm práce je kapitola Druhá světová válka, která začíná „osvobozením“ Volyně Rudou armádou 17. září 1939 v důsledku paktu Molotov-Ribbentrop. „Osvoboditelé“ byli Ukrajinci vítáni triumfálními bránami. Příslušníci Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) do konce roku 1939 zabili na Volyni více než tisíc Poláků v 86 místech. Mezitím sovětsští okupanti začali zavádět bolševické pořádky, které zásadně změnily politické, ekonomické, společenské, demografické a etnické poměry.

Obrat nastal 22. června 1941 po vpádu nacistických vojsk do SSSR. Ještě před svým útekem NKVD zmasakrovala vězně ve všech volyňských věznicích. Již 30. června banderovci vyhlásili nezávislý ukrajinský stát a vládu v čele s devěťadvacetiletým Jaroslavem Steckem, která se přihlásila k Hitlerově Nové Evropě. Jak autorka uvádí, cílem okupantů ale nebyla samostatná Ukrajina, ale její zemědělské produkty a pracovní síla. Za účasti ukrajinské policie proběhla genocida tamního židovského obyvatelstva. Konference OUN-B v dubnu 1942 vyzvala k přípravě ozbrojeného povstání za ukrajinský stát. Hlavním úkolem byl boj s moskevským imperialismem a také s polskými šovinisty, kteří usilovali o obnovení předválečné hranice.

Autorka poté přibližuje první řez v Parošli, ke kterému došlo již 9. února 1943. Bylo zavražděno 149 Poláků a 6 Rusů. Dále uvádí, že na III. konferenci OUN-B v únoru 1943 byl jako cíl národní revoluce stanoven úplný odsun všech okupantů z Ukrajiny. V březnu 1943 byly všechny vojenské oddíly OUN-B přejmenovány na Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA). Do ní hned vstoupila polovina z celkového počtu ukrajinských policistů na Volyni. Na jaře 1943 kontrolovala UPA již $\frac{3}{4}$ území Volyně.

„Konečné řešení“ židovské otázky ukázalo ukrajinským nacionalistům, že beztrestná exterminace tisíců osob je možná. Při odchodu německých vojsk měli být zlikvidováni všichni polští muži ve věku od 16 do 60 let. Apogee genocidy připadlo na 11. července 1943, kdy oddíly UPA zaútočily na Poláky v 96 místech dvou okresů Volyně. Dalšího dne byli Poláci zavražděni v 50 místech tří volyňských okresů. Řeže pokračovaly až do konce července, kdy v 520 místech bylo zavražděno více než 10 tisíc Poláků. V srpnu bylo zabito dalších 8 tisíc osob. Na podzim 1943 měla UPA již 25–30 tisíc členů a útoky pokračovaly.

Knihy věnuje pozornost také úloze řeckokatolické církve, která podporovala politický program OUN vytvoření ukrajinského státu za pomoci Německa. Metropolita Šeptyckyj, který má být beatifikován, o zločinech OUN-UPA mlčel. Z deseti vedoucích představitelů OUN bylo devět synů řeckokatolických kněží. Duchovní ukrajinské národnosti proti počínání vůči Polákům neprotestovali. Na převážně pravoslavné Volyni podporovala činnost OUN a UPA Autokefální pravoslavná církev, zatímco Autonomní pravoslavná církev podřízená moskevskému patriarchátu vraždy odsoudila.

Pozornost je věnována rovněž tzv. Spravedlivým Ukrajincům, kteří Polákům pomáhali a chránili je, i když tím ohrožovali vlastní životy. Autorka se věnuje také činnosti polské sebeobran, která se vytvořila na některých místech s větší koncentrací Poláků.

Po příchodu Sovětů v roce 1944 se úřady snažily rozbít ukrajinské nacionalistické podzemí, ale nacionalisté kladli tvrdý odpor. Útočili na sovětské oddíly, zabíjeli komunistické funkcionáře, útočili na železnice a mosty. Po přechodu fronty ukrajinští bojovníci znovu upevnili svou moc. Rudá armáda odzbrojila také polské partyzánské jednotky a místa sebeobran. Poláci proto vstupovali do tzv. iststřebitelných batalionů (vyhlazovacích praporů) nebo milice, aby zajistili bezpečnost svým vesnicím.

Chybné je tvrzení autorky v úvodu publikace, že Češi údajně získali po lednovém povstání 1864 půdu na Volyni z rozparcelovaných zkonfiskovaných polských majetků. Ve skutečnosti Češi půdu kupovali od polských velkostatkářů, kteří po zrušení nevolnictví v Rusku 1861 přišli o své levné ukrajinské síly.

Jaroslav Vaculík

KASÍKOVÁ, Jana: *At' mohou přijeti. Organizace poválečné repatriace a návratů 1945–1947.* Praha: Academia, 2017. 293 s.

V prestižním nakladatelství Akademie věd České republiky vydala mladá autorka – doktorka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy spis, ve kterém se zabývá problematikou organizace poválečných návratů tzv. přemístěných osob (Displaced Persons) a rolí, jež při této repatriaci sehrály mezinárodní, národní i dobrovolné organizace. Opírá se o skutečně reprezentativní soubor archivního materiálu desíti domácích a zahraničních archivů, dobový tisk, edice pramenů a dosavadní literaturu. Práce je rozdělena, kromě úvodu a závěru, do pěti kapitol. V první z nich charakterizuje jednotlivé skupiny repatriantů – nuceně nasazené osoby, vězně koncentračních táborů, válečné zajatce a příslušníky exilu, přičemž se dotýká i reemigrace krajanů usídlených v cizině již před druhou světovou válkou. Důležitou částí monografie je kapitola seznamující s plány organizované repatriace, jak byly formulovány již v průběhu války. Zajištění repatriace ze strany československých státních orgánů je předmětem zájmu následující kapitoly. Jedním ze závažných problémů byla repatriace cizinců, které je věnována samostatná kapitola. Poslední část je věnována roli dobrovolných organizací a médií. Kniha je vhodně doplněna 130 vyobrazeními, jmenným rejstříkem a seznamem pramenů a literatury.

K drobným nepřesnostem uvádím: tzv. Generální (ne východní) gouvernement se nenacházel ve východní části předválečného Polska, která připadla SSSR, ale v jeho tehdy střední části (Krakov, Varšava). Klement Gottwald nebyl členem „ústředních komunistických orgánů SSSR“ (s. 37). V Košicích nebyla ustavena „prozatímní vláda“, ale první vláda Národní fronty Čechů a Slováků. SSSR a státy pod jeho vlivem netlačily na reemigraci krajanů, ale naopak se jí bránily, protože šlo většinou o kvalifikované pracovníky. Košická vláda neměla dovést ČSR k sepsání nové ústavy, to byl úkol Ústavodárného národního shromáždění zvoleného v roce 1946. Zdeněk Fierlinger byl před jmenováním předsedou vlády velvyslancem, nikoliv vyslancem, ministrem sociální péče byl Józef Śoltész, ne Šoltéz.

Tyto drobné připomínky nesnižují význam anotované práce, která je po sedmdesáti letech nejpodrobnějším výkladem poválečné repatriace československých příslušníků, kteří se za války ocitli v cizině. Repatriaci vhodně zasazuje do procesu velkých migračních pohybů, které po roce 1945 probíhaly v celé Evropě.

Jaroslav Vaculík

BOŠTÍK, Martin (Ed.): *Já jsem... Zdeněk Nejedlý. Příběh tragédie jednoho moderního intelektuála.* Litomyšl: Městská galerie Litomyšl; Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2018, 95 s.

Východočeská Litomyšl je městem, které se navzdory nepříliš rozsáhlé velikosti může pochlubit velmi bohatými dějinami. V její historii nalezneme celou řadu významných osobností a historických událostí. Ale jsou zde také místa a osobnosti, se kterými se zdejší historici a před-

stavitelé města teprve pokouší vyrovnat. Mezi takové osobnosti patří Zdeněk Nejedlý – muž, který byl ve své době bezesporu mimořádnou osobností a který zejména v oblasti vědy a kultury dokázal mnohé. Zároveň však také představitel komunistického režimu, jehož některé skutky činí poměr města ke svému rodákovi složitým. Je to zejména jeho postoj k vykonstruovanému monstrprocesu „Střiteský a spol.“, kde byli kromě posledního rektora litomyšlské piaristické koleje P. Ambrože Střiteského souzeni (a tvrdě odsouzeni) také studenti zdejších středních škol. Nejedlý, který byl v té době předním komunistickým politikem, se přes přímluvy za studenty, které k němu vznášeli také jeho litomyšlská spolupracovníci (jejichž příbuzní byli v rámci procesu také souzeni), nepostavil, měl se dokonce vyjádřit v tom smyslu, že „reakce musí být zničena jako klubko zmiří“. Zřejmě by Nejedlý pro Litomyšl nebyl tolik ožehavým tématem, nebýt jeho sochy umístěné nešťastně před jednou ze zdejších základních škol. O soše se vedou periodické debaty, má-li být ponechána, odklizená, případně nalezeno jiné „kompromisní“ řešení. Nejedlý je tedy v Litomyšli osobou často diskutovanou. Není proto divu, že v letošním roce otevírá Městská galerie Litomyšl s řadou spolupracujících institucí výstavu nazvanou „*Já jsem... Zdeněk Nejedlý. Příběh tragédie jednoho moderního intelektuála*“. Zároveň spatřila při této příležitosti světlo světa také stejnojmenná publikace připravená kolektivem autorů v čele s historikem litomyšlského regionálního muzea Martinem Bošíkem.

Publikace je rozdělena do dvanácti chronologicky řazených kapitol, které postupně čtenářům odkrývají život a činnost sledované osobnosti. Vyprávění je přitom pojato autobiograficky – tj. probíhá v první osobně jednotného čísla, jakoby na svůj život vzpomínal sám Nejedlý. Je přitom zřejmé, že kromě historické roviny, získává práce v této části také jistou literární licenci a nabývá na zajímavosti. Zároveň se však dostává částečně do spekulativní roviny. Čtenář je zde seznámen s Nejedlého mládím v Litomyšli, s jeho studiemi a budováním vědecké kariéry (vědecká, pedagogická, kulturní a veřejná činnost), politickou činností, jeho pobyty v Sovětském svazu, rodinnými poměry, vztahem Litomyšle ke svému rodákovi a jeho pobyty ve městě. Nechybí zmínky o výše nastíněné Nejedlého pozici v monstrprocesu „Střiteský a spol.“ Text je proložen řadou Nejedlého citací.

Výraznou část publikace tvoří čtyři textové přílohy. První text přibližuje vztah Zdeňka Nejedlého k výtvarnému umění, další poté „druhý život“ Nejedlého v Litomyšli (zejména tolik diskutovanou sochu doplněnou v 90. letech o tabulku s textem někdejšího ředitele SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli Milana Skřivánka; názory na text na této tabulce se pohybují od velmi pochvalných slov až po nářky nad alibismem a kompromisností). Třetí příloha se zabývá osobností Zdeňka Nejedlého v dobových souvislostech se zvláštním zřetelem na město Litomyšl. Chronologicky po jednotlivých letech je zde zachyceno několik linií – život a činnost Zdeňka Nejedlého, jeho život a činnost spojená s Litomyšlí a národní a světové události. Je přitom zajímavé sledovat, jak se na pozadí Nejedlého aktivit odehrává ona „velká historie“ a naopak. Kromě aktivit, které Nejedlý v Litomyšli vykonal, se zároveň jedná o vzhled do vztahů Nejedlého k Litomyšli a obyvatelům města a naopak. Nechybí také některé zajímavosti z Nejedlého pobytů ve městě. Také v této části je věnována pozornost nejvíce bolestivému místu ve vztahu Nejedlý a Litomyšl, totiž monstrprocesu „Střiteský a spol.“. Poslední z příloh poté věnuje chronologicky po (vybraných) letech pozornost vztahu Zdeňka Nejedlého a Litomyšle (tedy tomu, co bychom opět mohli označit jeho „litomyšlským druhým životem“) od jeho smrti po současnost. Připomenuty zde tak jsou výstavy, přednášky, besedy, koncerty, pietní akty a další akce, které na Nejedlého v Litomyšli upomínaly. Opomenuta není tato problematika po roce 1989, kdy začalo být na Nejedlého odkaz nahlíženo kriticky (od přejmenovávání institucí, pověšení oprátky na Nejedlého sochu až po současnou snahu o uměleckou intervenci, která by sochu zařadila do nového dobového kontextu). Publikace je doplněna řadou fotografií z Nejedlého života, přebalů

jeho knih, plakátů inzerujících akce, které organizoval apod. Autoři si s tématem pohráli, snaží se ukázat některé rysy Nejedlého charakteru také dalšími prostředky (např. napovídající text na volné straně „Já jsem... Zdeněk Nej“).

Jedná se o stručnou publikaci, autoři se nesnaží o vyčerpávající pohled na tuto osobnost. Ten již koneckonců nabídl před časem jeden ze spoluautorů knihy Jiří Křesťan v monografii „*Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*“. Publikace je cenná zejména pro svůj „domovský“ „litomyšlský“ pohled na „svého“ Nejedlého – shrnuta je zde jeho činnost spojená s Litomyšlí. Kniha je zároveň významným příspěvkem do probíhající diskuze o jeho úloze v dějinách (nejen) svého rodného města.

Miroslav Jireček